

УДК 0.15 (477) «1861–1917»

Ірина Лиханова,

наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК «КНИГА В УКРАЇНІ. 1861–1917» : ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ

У статті проаналізовано напрями роботи відділу національної бібліографії НБУВ зі створення та перспективи використання покажчика «Книга в Україні. 1861–1917 : матеріали до репертуару української книги».

Ключові слова: Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, національна бібліографія України, ретроспективна національна бібліографія, український бібліографічний репертуар, українське книгознавство.

За матеріалами картотеки відомого книгознавця Степана Йосиповича Петрова (1917–1974 рр.) Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського видає ретроспективний бібліографічний покажчик «Книга в Україні. 1861–1917: матеріали до репертуару української книги» [9; 17; 21]. Видання хронологічно продовжує працю С. Й. Петрова «Книги громадянського друку, видані на Україні, XVIII – перша половина XIX ст.: Каталог» (1971) [6].

Покажчик «Книга в Україні. 1861–1917» включає видання, які були надруковані українською та російською мовами в межах сучасної території України з 1861 по 1917 рік. Частина матеріалів переглянута *de visu*, опис інших уточнюється за бібліографічними джерелами. Покажчик побудовано за абеткою прізвищ авторів або назв праць.

Видання покажчика «Книга в Україні. 1861–1917» стало можливим завдяки зусиллям Сергія Степановича Петрова (1947–2013 рр.), сина С. Й. Петрова, який разом з батьком працював над створенням картотеки. С. С. Петров був директором Народного музею історії Печерського району міста Києва, працював провідним науковим співробітником Державного музею книги і друкарства України, викладав історію розвитку друку в Україні у Національному технічному університеті України «Київський Політехнічний інститут». Він автор праць з історії Києва, зокрема, монографії «Книжкова справа в Києві, 1861–1917» [22]. Останні тринадцять років Сергій Степанович працював у відділі національної бібліографії Бібліотеки.

Видання покажчика «Книга в Україні. 1861–1917» було розпочато через 22 роки після смерті С. Й. Петрова. 1996 року Міжнародним фондом «Відродження» було видано перший випуск. З 1999 року покажчик видає Національна бібліотека імені В. І. Вернадського. Бібліографічна редакція здійснюється у відділі національної бібліографії Бібліотеки.

Як уже зазначалося, основу покажчика «Книга в Україні. 1861–1917» становлять матеріали картотеки, що була створена упродовж 1971–1974 років під керівництвом С. Й. Петрова, автора бібліографічних праць «Книги гражданской печати XVIII века: каталог книг, хранящихся в Государственной публичной библиотеке УССР» [18], «Славянские книги кирилловской печати XV–XVIII вв.» [20], «Книги первой четверти XIX в.: каталог книг, хранящихся в Государственной публичной библиотеке Украинской ССР» [19], «Книги гражданского друка, выданы на Украине. XVIII – первая половина XIX ст.» [6] та ін.

Формуючи картотеку, укладачі вивчали різні джерела: органи офіційної бібліографічної реєстрації Російської імперії, карткові та друковані каталоги бібліотек, бібліографічні покажчики. У результаті такої кропіткої праці укладачів з опрацювання різножанрових бібліографічних покажчиків картотека сягнула майже 80 000 записів.

Видання «Книга в Україні. 1861–1917» планувалося спочатку як публікація картотеки С. Й. Петрова, але з часом вийшло за означені рамки. У процесі роботи з'ясувалося, що картотека потребує доповнень, адже, як відомо, з певних причин до неї не було включено багато видань, вилучених із загального обігу, релігійну літературу тощо. Недостатньо повно в картотеці представлені й україномовні видання. Цілком зрозуміло, що без цих та інших видань покажчик «Книга в Україні. 1861–1917» був би науково неповноцінним, не мав би науково-інформаційної цінності.

Тому з метою зробити покажчик максимально повним колективом відділу національної бібліографії була проведена науково-пошукова робота з виявлення, аналізу та опрацювання бібліографічних джерел, включаючи інформаційно-бібліографічні ресурси INTERNET, котрі містять видання українською та російською мовами, видані протягом 1861–1917 рр. в державних кордонах сучасної України. Створено картотеку бібліографічних джерел, яка постійно доповнюється. Отже, одночасно з роботою зі створення репертуару національної книги другої половини XIX – початку XX ст. формується й бібліографія другого ступеня, що має самостійне наукове значення.

У зв'язку з цим варто згадати доповідь видатного українського бібліографа Ф. Максименка на нараді в Києві 21–22 грудня 1945 р. з приводу підготовки під керівництвом Ю. Меженка репертуару української книги 1789–1914 рр. двома академічними бібліотеками Києва і Львова [12]. Невипадково Ф. Максименко зробив ґрунтовний аналіз бібліографічних джерел і закликав складати повну анотовану бібліографію української бібліографії [8].

Саме так над створенням українського бібліографічного репертуару і працюють сучасні бібліографи. Наприклад, одним із найважливіших завдань для наших львівських колег при підготовці бібліографії західноукраїнської та української еміграційної книги міжвоєнного періоду (1914–1939 рр.) було створення джерельної бази даних для максимально повного охоплення матеріалу [3].

Електронний ресурс, створений у відділі національної бібліографії НБУВ, «Міжнародний зведений каталог-репертуар україномовної книги 1798–1923 рр.» ґрунтується на фундаментальній бібліографії другого ступеня, що була складена у процесі роботи над репертуаром [14]. Міжнародний зведений каталог-репертуар містить бібліографічні описи україномовних книг, які були надруковані в Україні та за її межами з 1798 по 1923 рік. Це – найповніший інформаційний ресурс, якій налічує понад 25 тис. бібліографічних описів україномовних видань, виданих у 30 країнах світу.

Аналіз основних джерел, за якими здійснюється науково-бібліографічна редакція та доповнення робочої картотеки покажчика «Книга в Україні. 1861–1917» подано в наших попередніх публікаціях, тому обмежимо лише переліком [7; 10].

Основними бібліографічними джерелами насамперед є електронні ресурси, серед яких чільне місце займають: уже згадуваний «Міжнародний зведений каталог-репертуар україномовної книги 1789–1923» [14], «Сводный каталог русской книги XIX века (1826–1917)» [25], сканований генеральний алфавітний каталог книг російською мовою (1725–1998) [2] та електронний каталог продовжуваних видань російською, українською та білоруською мовами Російської національної бібліотеки, електронний каталог Російської державної бібліотеки [5].

Варто зазначити, що звірка робочої картотеки з означеними електронними каталогами значно доповнила покажчик «Книга в Україні. 1861–1917» пропущеними виданнями. Особливо цінним є те, що подається

детальний бібліографічний опис, в окремих випадках були розкриті псевдоніми та криптоніми авторів.

При підготовці кожного випуску покажчика «Книга в Україні. 1861–1917» проводиться звірка робочої картотеки і з друкованими різножанровими бібліографічними покажчиками.

Залишена нам у спадок картотека – це незакінчений науковий доробок відомого книгознавця С. Й. Петрова. У процесі роботи над покажчиком «Книга в Україні. 1861–1917» проводиться науково-бібліографічна редакція і одночасно доповнення виданнями, які не увійшли до картотеки, а також виданнями, відсутніми в уже надрукованих випусках покажчика. Створено картотеку таких видань, вона містить близько 3 тис. бібліографічних карток. Доповнення та уточнення, виявленні у процесі роботи, будуть включені до окремих додаткових випусків покажчика по завершенні видання. Таким чином науковий доробок С. Й. Петрова отримав свій подальший розвиток.

Бібліографічний покажчик «Книга в Україні 1861–1917» є ґрунтовною працею з розкриття репертуару вітчизняної друкованої спадщини другої половини XIX – початку XX ст. Цей проект реалізується завдяки значній науково-дослідній роботі авторів-укладачів під час пошуку відсутніх видань та бібліографічної редакції картотеки за певними науково-методичними принципами. Науково-інформаційна значущість цієї роботи полягає в тому, що в ній відображено величезний масив видань універсального змісту українсько та російською мовами, які побачили світ упродовж 1861–1917 рр. Упродовж 1999–2014 років вийшло 18 випусків покажчика (літери «А – Ц»), що містять понад 80 тис. бібліографічних описів видань.

Матеріали покажчика «Книга в Україні. 1861–1917» дають доволі повне уявлення про стан книговидавничої діяльності в Україні у другій половині XIX – початку XX ст., створюють надійне підґрунтя для книгознавчих, бібліографознавчих та інших наукових досліджень. Так, матеріали покажчика є важливою частиною джерелознавчої бази дисертаційних досліджень Т. Р. Кароєвої «Книговидавнича справа Поділля: тенденції розвитку (друга половина XIX – початок 30-х років XX століття)» [4], І. Г. Лиханової «Розвиток концепції національної бібліографії України у XX столітті» [11], С. С. Петрова «Книжкова справа в Києві. 1861–1917» [22] та ін.

Матеріали покажчика «Книга в Україні. 1861–1917» використовуються інформаційними центрами держави, бібліотеками різних відомств при підготовці різножанрових бібліографічних покажчиків, зокрема, «Видавництво Mathesis (1904–1925): матеріали до історії та каталог книг»

[1], «Матеріали до книговидавничого репертуару Поділля (1852–1923)» [13], «Софія Русова – педагог, державний діяч, просвітител: до 155-річчя від дня народження: бібліогр. покажч.» [24], «Михайло Драгоманов: бібліографія (1861–2011)» [16], «Микола Олексійович Лавровський: з плеяди науковців Ніжинської вищої школи: біобібліогр. покажчик» [15] тощо. Матеріали покажчика «Книга в Україні» використовуються при підготовці бібліографії Сходу і Півдня України, над якою зараз працює колектив нашої бібліотеки.

Наявність електронної версії покажчика «Книга в Україні. 1861–1917» дає можливість вільного доступу до інформації національного значення громадянам країни та зарубіжним користувачам. Електронна версія покажчика представлена на сайті НБУВ – www.nbuv.gov.ua.

Базу даних «Книга в Україні» можна використовувати і як допоміжний довідково-бібліографічний ресурс при створенні електронного каталогу на ретроспективні фонди бібліотек, а саме при каталогізації книжкових видань, опублікованих до 1917 року.

Як уже зазначалося, значний інтерес для дослідника становлять і бібліографічні джерела, за якими створюється покажчик «Книга в Україні. 1861–1917». Таким чином, інформаційний ресурс «Книга в Україні. 1861–1917: матеріали до репертуару української книги» містить два складники – універсальний ретроспективний бібліографічний покажчик та бібліографію другого ступеня. Отже, в цілому він буде надійним джерелом для пошуку інформації як для користувачів, так і для бібліотечних спеціалістів. Тому вважаємо за потрібне подати, як додаток, бібліографію другого ступеня по завершенні видання покажчика «Книга в Україні».

Бібліографічний репертуар, за визначенням відомого російського вченого С. К. Соколинського – «завершение сложного исторического процесса изучения национальной печати, и обращаются к нему имеет смысл с исследовательскими целями, хотя никому не возбраняется – и с чисто прагматическими» [23]. Це повністю стосується й покажчика «Книга в Україні. 1861–1917».

Список використаних джерел

1. Видавництво «Mathesis» (1904–1925) : матеріали до історії та каталог книг / М-во культури і мистецтв України. Одес. держ. наук. б-ка ім. М. Горького ; авт.-упоряд. : І. Є. Рікун. – Київ : Кн. палата України, 2002. – 60 с.
2. Генеральный алфавитный каталог книг на русском языке (1725–1998) [Електронний ресурс] / РНБ. – <http://www.nlr.ru/poisk/index.html#8>. – Загл. с экрана.

3. *Льницька Л.* Бібліографія західноукраїнської та української еміграційної книги міжвоєнного періоду (1914–1939) : засади створення / Л. Льницька // Зап. Львів. нац. наук. б-ки ім. В. Стефаніка. – 2005. – № 13. – С. 39–51.

4. *Кароєва Т. Р.* Книговидавнича справа Поділля : тенденції розвитку (друга половина XIX – початок XX століття) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. 07.00.08 / Т. Р. Кароєва ; Київ. держ. ун-т культури і мистецтв. – Київ, 2004. – 20 с.

5. Каталог периодических и продолжающихся изданий на русском, украинском и белорусском языках (кроме газет) / РНБ. – http://www.nlr.ru/rln/Periodika_rus.php. – Загл. с экрана.

6. Книги гражданського друку, видані на Україні : XVIII – перша половина XIX ст. : каталог / склав С. Й. Петров. – Харьков, 1971. – 296 с.

7. *Лиханова І.* Бібліографічний покажчик «Книга в Україні. 1861–1917 : матеріали до репертуару української книги (з досвіду створення) / І. Лиханова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – Вип. 33. – С. 385–398.

8. *Лиханова І. Г.* Важливий етап на шляху створення національної бібліографії в Україні / І. Г. Лиханова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2002. – Вип. 8. – С. 459–474.

9. *Лиханова І.* Внесок С. Й. Петрова (1917–1974) у створення Українського бібліографічного репертуару / І. Г. Лиханова // Наук. пр. НБУВ ім. В. І. Вернадського. – 2010. – Вип. 28. – С. 565–574.

10. *Лиханова І.* Джерельна база покажчика «Книга в Україні, 1861–1917 : матеріали до репертуару української книги» / І. Г. Лиханова // Бібл. вісн. – 2011. – № 3. – С. 16–25.

11. *Лиханова І. Г.* Розвиток концепції національної бібліографії України у XX столітті : автореф. дис. ... канд. іст. наук. / І. Г. Лиханова ; НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2005. – 20 с.

12. *Максименко Ф. П.* Бібліографія української бібліографії / Ф. П. Максименко // На шляху до створення репертуару української книжки : протокол наради, присвяч. складанню «Бібліографії української книги 1798–1914 рр.», яка відбулася в бібліотеці АН УРСР 1–22 груд. 1945 р. / відп. ред. Я. Р. Шашкевич. – Львів, 1991. – С. 19–28.

13. Матеріали до книговидавничого репертуару Поділля (1852–1923) : бібліогр. посіб. / уклад. : Т. Р. Соломонова ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниц. обл. краєзн. музей. – Вінниця, 2006. – 352 с.

14. Міжнародний зведений каталог-репертуар україномовної книги 1789–1923 [Електронний ресурс] : 25 934 бібліогр. записи / НБУВ. Відділ нац. бібліогр. – Режим доступу : локальний ресурс. – Назва з екрану.

15. Микола Олексійович Лаврівський : з плеяди науковців Ніжинської вищої школи : біобібліогр. покажч. / упоряд. : Л. І. Литвиненко, Л. В. Гранатович ; вступ. ст. : Г. В. Самійленко ; Ніжин. дер. ун-т ім. М. Гоголя. Б-ка ім. М. О. Лавровського. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – 59 с.

16. Михайло Драгоманов : бібліографія (1861–2011) / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Наук. б-ка ім. М. Максимовича ; упоряд. : В. А. Короткий (кер. авт. кол.) та ін. ; редкол. І. С. Гриценко (голова) та ін. – Дрогобич : Коло, 2011. – 740 с.
17. Пашкова В. С. «Ваш каталог стане настільною книгою...» / В. С. Пашкова // Бібл. вісн. – 1993. – № 3–4. – С. 69–72.
18. Петров С. О. Книги гражданской печати XVIII века : каталог книг, хранящихся в Гос. публич. б-ке УССР / С. О. Петров. – Киев : Изд-во АН УССР, 1956. – 302 с.
19. Петров С. О. Книги первой четверти XIX века : каталог книг, хранящихся в Гос. публич. б-ке УССР / С. О. Петров. – Киев : Изд-во АН УССР, 1961. – 400 с.
20. Петров С. О. Славянские книги кирилловской печати XV–XVIII вв. : описание книг, хранящихся в Гос. публич. б-ке УССР / С. О. Петров, Я. Д. Бирюк, Т. П. Золотарь; отв. ред.: П. Н. Попов. – Киев: Изд-во АН УССР, 1958. – 264 с.
21. Петров С. С. Історія видання «Книга в Україні, 1861–1917 : матеріали до репертуару української книги / С. С. Петров // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2004. – Вип. 13. – С. 197–207.
22. Петров С. С. Книжкова справа в Києві, 1861–1917 / С. С. Петров. – Київ : ТОВ «УВПК «Екс об», 2002. – 344 с.
23. Соколинский Е. К. Проблемы национального репертуара печати и сводных каталогов Российской Федерации : монография / Е. К. Соколинский ; Рос. нац. б-ка. – СПб., 2007. – С. 321.
24. Софія Русова – педагог, державний діяч, просвітитель : до 155-річчя від дня народження : бібліогр. покажч. / Держ. наук. пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя ; упоряд. А. М. Доркєну та ін. ; наук. ред. : П. І. Рогова, А. М. Доркєну ; авт. вступ. ст. : Є. І. Коваленко. – Київ : Вид-во Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя, 2010. – 175 с. – (Видатні педагоги світу ; Вип. 6).
25. Электронный сводный каталог русской книги XIX века, [1826–1917 гг.] [Электронный ресурс] / РГБ, РНБ, ЗАО «Электронный архив». – <http://www.biblio.ru/svk/login.htm>. – Загл. с экрана.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2015 р.

UDC 0.15 (477) «1861–1917»

Iryna Lykhanova,

Scientist of Vernadsky National Library of Ukraine

Bibliographic Index «Book in Ukraine in 1861–1917»: issues of creation and use

Basing on the materials from library card-index of famous bibliologist Stepan Petrov (1917–1974), Vernadsky National Library of Ukraine publishes retrospective bibliographic index «Book in Ukraine. 1861–1917: materials to the repertoire of Ukrainian books».

The article analyzes directions of work of the Department of National Bibliography VNLU on creating and prospects of using the Index «Book in Ukraine. 1861–1917: materials to the repertoire of Ukrainian books».

It is emphasized in the article, that the bibliographic Index «The Book of Ukraine in 1861–1917» is a sound work on opening repertoire of the national printed heritage of the second half of XIX – early XX century. In order to maximize content of the Index, the group of authors is conducting significant research-searching work, aimed at detection, analysing and processing of bibliographic sources, containing information about publications in Ukrainian and Russian languages, which were published during the 1861–1917 years within state borders of modern Ukraine. There are being considered printed and electronic informational and bibliographic resources, basing on which, the scientific bibliographic publishing and supplement of card-index are conducted. Attention is also paid to the databases «International consolidated catalog repertoire of Ukrainian-language books of 1798–1923», «Catalogue of Russian books of XIX century (1826–1917)».

It is noted, that in parallel there exists the electronic version of the publication, which allows free access to information of national-level significance to the citizens of the country and foreign users.

Scientific and information significance of this work is that it shows the huge array of publications of universal content in Ukrainian and Russian languages, which were published during 1861–1917 years. Materials of the Index «Book in Ukraine. 1861–1917» give rather complete picture of the state of book publishing in Ukraine in the second half of XIX – early XX century, creating a solid foundation for bibliography studies, library sciences and other researches.

Keywords: Vernadsky National Library of Ukraine, National Bibliography of Ukraine, retrospective national bibliography, Ukrainian bibliographical repertoire, Ukrainian bibliography.

УДК 0.15(477)«1861–1917»

Ирина Лиханова,

науч. сотрудник НБУВ, канд. ист. наук

Библиографический указатель «Книга в Украине 1861–1917: вопросы создания и использования»

По материалам картотеки известного книговеда Степана Осиповича Петрова (1917–1974) Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского издает ретроспективный библиографический указатель «Книга в Украине, 1861–1917: материалы к репертуару украинской книги».

В статье проанализированы аспекты работы отдела национальной библиографии Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского по созданию и перспективе использования указателя «Книга в Украине. 1861–1917».

Отмечено, что издание библиографического указателя «Книга в Украине, 1861–1917» является логическим продолжением работы по созданию репертуара украинской книги второй половины XIX начала XX ст. Авторским коллективом проводится значительная научно-поисковая работа по изучению библиографических источников, которые содержат сведения об изданиях на украинском и русском языках, опубликованных на протяжении 1861–1917 гг. в современных границах Украины. Рассмотрены основные печатные и электронные информационно-библиографические ресурсы, которые используются в процессе работы над указателем. Прежде всего это базы данных «Международный сводный каталог-репертуар украиноязычной книги 1798–1923 гг.», «Каталог русской книги XIX в. (1826–1917)».

Подчеркивается, что наличие электронной версии указателя «Книга в Украине» создает широкие поисковые возможности и обеспечивает свободный доступ к информации национального значения гражданам Украины и зарубежным пользователям.

Научно-информационная ценность указателя «Книга в Украине» заключается в том, что он содержит широкий спектр изданий универсального характера на украинском и русском языках, опубликованных на протяжении значительного хронологического периода 1861–1917 гг. Материалы указателя представляет довольно полную картину состояния книгоиздания в Украине во второй половине XIX – начале XX века и создают надежную информационную базу для научных исследований.

Ключевые слова: Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского, национальная библиография Украины, ретроспективная национальная библиография, украинский библиографический репертуар, украинское книговедение.

УДК 027.021(477-25)НБУВ:050-028.27

Олена Лопата,

мол. наук. співробітник НБУВ

Светослава Верещагіна,

зав. сектору НБУВ

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПРОДУКТІВ ТА ЇХ ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ У ЗАЛАХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУВ

У статті окреслено сучасні тенденції та пріоритетні напрями розвитку бібліотечно-інформаційного обслуговування читачів журнальними періодичними виданнями, висвітлено питання застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій для оперативного задоволення інформаційних потреб читачів та послуг. Проаналізовано функціональний аспект діяльності підрозділу на поточному етапі та особливості обслуговування електронними інформаційними ресурсами. Розглянуто електронну виставку періодичних видань як специфічного продукту сучасного електронного сервісу бібліотек.

Ключові слова: інформаційні технології, наукова бібліотека, часопис, нове інформаційне середовище, автоматизована бібліотечно-інформаційна система, електронні документи, координація, популяризація, веб-сайт, електронна виставка, дистанційне обслуговування.

Однією з найважливіших і характерних ознак інформаційного суспільства є стрімке наростання змін у всіх сферах життя, що так чи інакше пов'язані зі створенням, зберіганням та опрацюванням інформації.

Електронні ресурси поряд із друкованими виданнями сьогодні розглядаються як один з документних складників сукупного фонду сучасної книгозбірні. Придбання повнотекстових баз даних, створення нових колекцій шляхом оцифрування власних фондів дозволяють розширити сферу використання традиційного фонду за рахунок організації інформаційного обслуговування в локальному та віддаленому режимах. За таких умов бібліотека стає науково-комунікаційним центром, що забезпечує різноманіття форм подання інформації, створює можливості для їхнього застосування та реалізує нові моделі соціальних комунікацій на засадах розгортання зв'язків та розширення кола учасників взаємодії.

Нове інформаційне середовище зумовлює: зміну ціннісних пріоритетів